

บทบรรณาธิการ

ดร.นฤพนธ์ ดัวงวิเศษ

วารสารมานุษยวิทยาปีที่ 1 ฉบับที่ 2 (กรกฎาคม-ธันวาคม 2561) มีบทความทั้งหมด 5 เรื่อง เรื่องแรกคือวิาทะทางทฤษฎีในมานุษยวิทยา ของรองศาสตราจารย์ ดร. ปิ่นแก้ว เหลืองอร่ามศรี เป็นการนำเสนอการโต้เถียงทางแนวคิดทฤษฎีในกลุ่มนักมานุษยวิทยาอังกฤษตั้งแต่ทศวรรษ 1980 จนถึงปัจจุบัน โดยชี้ให้เห็นสิ่งที่เรียกว่า “ความกระวนกระวาย” ของนักมานุษยวิทยาที่มีต่อความรู้ของตัวเอง และนำไปสู่การตั้งคำถามต่อการมีอยู่ของความรู้และการเป็นวิทยาศาสตร์ของมานุษยวิทยา ความเป็นปรัชญาของมานุษยวิทยา ข้อจำกัดทางทฤษฎี มโนทัศน์และกรอบความคิดในการมองโลก ภาววิทยาและการเข้าใจต่อการดำรงอยู่ของสรรพสิ่ง การมีอยู่หรือไม่มีอยู่ของสังคมและวัฒนธรรม ความคิดเกี่ยวกับเวลา อดีต ความทรงจำ และประวัติศาสตร์ และบทบาทที่มีต่อการเมืองและสังคม ถึงแม้ว่าการถกเถียงเรื่ององค์ความรู้ทางมานุษยวิทยาจะช่วยให้เกิดการตั้งคำถามใหม่ ๆ ต่อกระบวนการทัศน์และวิธีวิทยาที่นักมานุษยวิทยาใช้อธิบายสังคมและวัฒนธรรมของมนุษย์ ในขณะเดียวกันก็ทำให้เห็นการผลิตซ้ำอคติแบบตะวันตกที่นักมานุษยวิทยาต้องการหลีกเลี่ยงแต่หนีไปไม่พ้น และความไม่ลงรอยระหว่างการสร้างทฤษฎีกับการทำงานภาคสนาม ซึ่งเป็นกระแสจกสะท้อนซึ่งกันและกัน บทความนี้จะช่วยทำให้เห็นสถานะยุ่งเหยิงของความรู้ทางมานุษยวิทยา ซึ่งไม่มีสิ่งใดที่สมบูรณ์ถูกต้อง หากแต่เป็นกระบวนการถกเถียงที่นำไปสู่การทบทวนข้อจำกัดของตัวเอง

บทความที่สอง คือ การรวมชีวิตป่าเข้าสู่ปริณทลทางการเมือง หลากหลายสายพันธุ์: การพูดของชาวกะเหรี่ยงโผล่คนเปี้ยล่าง ของผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. บัณฑิต ไกรวิจิตร นำเสนอประสบการณ์การต่อสู้ของกลุ่มชาติพันธุ์โผล่ในป่าทุ่งใหญ่นเรศวร คนกลุ่มนี้มีความสัมพันธ์กับป่า ป่าคือบ่อเกิดของการสร้างชีวิตและแบบแผนทางวัฒนธรรม แต่สิ่งที่คุกคามพวกเขาคืออำนาจของรัฐไทยที่พยายามทำให้ “ป่า” กลายเป็นพื้นที่อนุรักษ์ที่มนุษย์จะต้องไม่เข้าไปถูกล่าและทำลาย ซึ่งเป็นวิธีคิดที่ต่างไปจากวัฒนธรรมของชาวโผล่ สิ่งที่ชาวโผล่พยายามต่อสู้ก็คือการพูดสื่อสารให้ “คนอื่น” เข้าใจว่าพวกเขาคือใครและมีชีวิตอยู่กับป่าได้อย่างไร วิธีสื่อสารสำคัญที่ชาวโผล่ใช้อาศัยการประกอบพิธีกรรมบูชายายข้าว หรือ “พิบือโย” ซึ่งเปรียบเสมือนจิตวิญญาณ (เหล่า) ของบรรพบุรุษที่สร้างสรรพสิ่งให้เกิดขึ้น เมื่อชาวโผล่ติดต่อกับคนไทย ได้นำเอาความคิดเรื่องแม่โพสพมาปรับใช้กับการบูชายายข้าว และมีการจัดงานฟาดข้าวและพิธีทำบุญข้าวใหม่ในช่วงเดือนพฤศจิกายน ถือเป็นารผสมผสานความเชื่อดั้งเดิมเข้ากับวัฒนธรรมแบบไทย นอกจากนั้นชาวโผล่ยังรับความคิดและวาทกรรมเรื่องความหลากหลายทางชีวภาพมาใช้ โดยการตอรองและทำตามกฎระเบียบของราชการเพื่อให้ตนเองเป็นผู้ดูแลป่าและมีชีวิตอยู่ในป่าได้ การปรับตัวและการตอรองนี้สะท้อนให้เห็นพลวัตของการสร้างตัวตนของชาวโผล่

บทความที่สาม คือ การแผ่ขยายตัวของ “การเสพและสร้างความเป็นชาย” ในชุมชนเกย์ไทยสมัยใหม่ จากทศวรรษ 2500-2550 ของ ดร. นฤพนธ์ ด้วงวิเศษ อธิบายให้เห็นว่า “ความเป็นชาย” ในชุมชนเกย์ไทยในช่วง 50 ปีที่ผ่านมาถูกสร้างและถูกเสพภายใต้วัฒนธรรมบริโภคและระบบทุนนิยม ซึ่งมีการนำเรือนร่างชายมาเป็นสินค้าทางเพศ และเกย์ก็นำความคิดเรื่องความ

เป็นชายมาสร้างอัตลักษณ์ จนกลายเป็นวัฒนธรรมชั้นนำและกรอบการ
แสดงพฤติกรรมและความสัมพันธ์ของชาวเกย์ วัฒนธรรมบริโภคที่ปรากฏอยู่
ในสถานประกอบการ (บาร์ ชาวน่า ผับ สปา ดิสโก้เธค คาราโอเกะ) สื่อ
สิ่งพิมพ์ (นิตยสาร) วิดีโอ วีซีดี เว็บไซต์ จนถึงเทคโนโลยีสื่อสารสมัยใหม่
(แอปพลิเคชันหาคู่ของเกย์) ล้วนผลิตซ้ำ “ความเป็นชาย” แบบอุดมคติที่เน้น
สรีระเพศชายผิวขาว เช็กซี มีกล้ามเนื้อ เข้ายวนทางเพศ และกลายเป็นบรรทัด-
ฐานที่ชาวเกย์นำไปเป็นแบบแผนในการปรับแต่งรูปร่างหน้าตา และใช้
ตอบสนองความต้องการทางเพศ พื้นที่บริโภคของเกย์ไทยจึงสะท้อนความไม่
เท่าเทียมระหว่างเกย์ที่มีความเป็นชายตามบรรทัดฐาน กับเกย์ที่ไม่ได้แสดง
ความเป็นชายและมีรูปร่างหน้าตาที่ไม่ตรงตามอุดมคติ ดังนั้น การแสดงความเป็น
ชายของเกย์จึงมิใช่เสรีภาพในการยืนยันอัตลักษณ์ทางเพศ แต่เป็นการตก
อยู่ใต้อำนาจของระบบทุนนิยมและปัจเจกนิยม ที่เชิดชูภาพลักษณ์ความเป็น
ชายในฐานะเป็นวัตถุลินค้าที่เกย์ต้องสร้างให้เป็น “ทุน” ส่วนตัว เพื่อ
ตอบสนองความปรารถนาและความสำเร็จทางสังคม

บทความที่สี่ คือ พัดทอน้ำ : การต่อรองในบริบทวิสาหกิจเมือง
ของผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. เอกรินทร์ พึ่งประชา ซึ่งให้เห็นการปรับตัวของ
ชาวบ้านบ้านนาหมูนุ่น ในลุ่มน้ำหมั่นตอนปลาย อำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย
ซึ่งมีการสืบทอดภูมิปัญญาเกี่ยวกับการทำพัดทอน้ำตั้งแต่ระดับครัวเรือนไป
จนถึงระดับชุมชน ท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงทางสังคม เศรษฐกิจ การเมือง
และสิ่งแวดล้อมในท้องถิ่น ชาวบ้านเผชิญกับปัญหาการทำเกษตรกรรมแบบ
ใช้สารเคมี ปัญหาน้ำท่วมและภัยแล้ง ชาวบ้านจึงสร้างพัดทอน้ำขึ้นมาเพื่อ
ช่วยในการทำเกษตรกรรมและจับสัตว์น้ำ ซึ่งเปรียบเสมือนเป็นการจัดการน้ำ
แบบชาวบ้านที่สัมพันธ์กับกลุ่มทางสังคมในท้องถิ่น ในแต่ละพื้นที่ที่มีพัดท

น้ำจะบ่งบอกว่าคนกลุ่มใดมีอำนาจในการควบคุมการใช้น้ำที่แตกต่างกัน นอกจากนั้น ชาวบ้านได้รวมกลุ่มกันเพื่อทำประชาคม โดยใช้พัดทวนน้ำเป็นเครื่องมือในการแก้ปัญหาหน้าท่วม ทั้งนี้ มีกลุ่มนักวิชาการและเจ้าหน้าที่ของรัฐเข้ามาทำวิจัยร่วมกับชาวบ้านเพื่อแสวงหาแนวทางการจัดการน้ำและการสืบทอดภูมิปัญญาของชุมชนอย่างเป็นระบบ บทความนี้ชี้ให้เห็นว่า เทคโนโลยีแบบท้องถิ่นเป็นความรู้ที่มีความสำคัญต่อการพัฒนาชุมชนน้ำและระบบนิเวศ

บทความที่ห้า คือ โบราณคดีสะท้อนย้อนคิด: เมื่อนักโบราณคดีทำงานกับนักลึกลับที่ทุ่งคู้ลำพัน จังหวัดปราจีนบุรี ของนรุตม์ ไล่กุลประกิจ อธิบายให้เห็นกระบวนการทัศน์ในการตรวจสอบตัวเองของนักโบราณคดี และการหันไปรับฟังความคิดของคนอื่นเพื่อนำมาพิจารณาไตร่ตรองว่ากำลังทำอะไรและเพื่ออะไร การตรวจสอบตัวเองนี้นำไปสู่การทำงานโบราณคดีชุมชนที่นำชาวบ้านเข้ามาร่วมคิดและร่วมทำงาน และทำให้เกิดมุมมองใหม่ในการแก้ปัญหาการอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรม โดยเฉพาะปัญหาการค้าโบราณวัตถุและการลักลอบขุด ตัวอย่างในแหล่งโบราณคดียุคต้นสมัยประวัติศาสตร์และแหล่งลูกปัดโบราณที่ทุ่งคู้ลำพัน อำเภอศรีมโหสถ จังหวัดปราจีนบุรี ซึ่งเป็นแหล่งที่มีการลักลอบขุดวัตถุโบราณ เช่น ลูกปัด นักลึกลับขุดเหล่านี้จะมีความเชื่อว่าวัตถุโบราณมีพลังอำนาจทางไสยศาสตร์ และมีทักษะส่วนตัวในการเข้าถึงและรู้จักพื้นที่ซึ่งเป็นสิ่งที่นักโบราณคดีจะต้องเรียนรู้และแลกเปลี่ยนประสบการณ์ ขณะเดียวกันนักลึกลับขุดก็เรียนรู้การทำงานของนักโบราณคดีที่มุ่งเน้นการรักษาสภาพของพื้นที่และการไม่ทำลายหลักฐานทางโบราณคดี ความรู้และประสบการณ์ที่แตกต่างกันคือสิ่งที่ทำลายการอนุรักษ์มรดกวัฒนธรรม เพราะธุรกิจการค้าวัตถุโบราณยังคงสร้าง

รายได้ที่ดีให้กับนักลากลอบชุด ประกอบกับความเชื่อของคนที่นิยมนำวัตถุโบราณไปเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์หรือของขลังที่ต้องบูชา ความต้องการวัตถุโบราณเพื่อเป็นสมบัติส่วนตัวและเป็นสินค้าทางความเชื่อจึงยังคงท้าทายการทำงานทางโบราณคดีในประเทศไทย